

Ontwikkeling in de persoonlijkheidspsychologie: de opkomst van de Big Five

G. A. Kohnstamm*

Samenvatting

Dit artikel geeft een eerste introductie tot het vijf-factoren-model in de persoonlijkheidspsychologie van volwassenen.

Amerikaans en Nederlands onderzoek naar dit model passeert de revue. Het weinige Amerikaanse onderzoek naar deze vijf factoren in de beoordeling van scholieren wordt besproken. Ten slotte wordt de vraag gesteld wat de diepere achtergrond kan zijn van het vijf-factoren-model als collectief cognitief schema van de persoonsbeoordeling.

Inleiding

In de persoonlijkheidspsychologie wordt steeds meer steun verkregen voor een vijf-factoren-model. Dit model voorspelt dat als een grote groep mensen gevraagd wordt zichzelf of goede bekenden te beoordelen - te schalen - op een flink aantal persoonlijkheidskenmerken die met elkaar het hele spectrum van persoonlijkheidsverschillen vertegenwoordigen, bij een factoranalyse steeds dezelfde vijf factoren gevonden zullen worden. Deze vijf factoren staan bekend onder de naam Big Five en worden in het Engels meestal aangeduid met de etiketten I Extraversion of Surgency, II Agreeableness, III Conscientiousness, IV Neuroticism of Emotional Stability, V Intelligence of Openness to Experience of Culture. Over de beste Nederlandse namen van deze Grote Vijf bestaat nog geen consensus. Mede met het oog op ook voor de kinderjaren bruikbare termen, verkiezen wij voorlopig als aanduidingen van de 'positieve' polen van deze dimensies: extravert, aangenaam, zorgvuldig, emotioneel stabiel en ideeënrijk. De 'negatieve' polen kunnen

dan worden aangeduid met introvert, onaangenaam, onzorgvuldig, emotioneel instabiel en ideeënarm.

Deze 'simpele structuur in vijf factoren' ligt waarschijnlijk ten grondslag aan de wijze waarop de (Westerse) mens zichzelf en anderen beoordeelt. Het gaat daarbij om de vijf categorieën van het hoogste abstractieniveau die bij factoranalyses als hoofddimensies van (verbale) persoonlijkheidsbeoordelingen worden gevonden. Of ze ook gevonden worden in beoordelingen van kinderen door hun ouders en leerkrachten is een vraag die wij ons in een volgend artikel stellen.

1 Onderzoek in het buitenland

Iedereen die iets van de persoonlijkheidsleer weet is vertrouwd met de twee 'superfactoren': Introversie-Extraversie en Neuroticisme. Jung was de eerste die de woorden extravert en introvert gebruikte, zij het in een iets andere zin dan er later, o.a. door Eysenck aan gegeven is. Zo werd het plezier hebben in sociale omgang met andere mensen door Jung nog niet als een belangrijk kenmerk van extraversie gezien. Overigens was Jung niet de eerste die op het belang van deze persoonlijkheidsdimensie wees. Dit werd al eeuwen lang gedaan (zie o.a. Kohnstamm, 1989).

Eysenck heeft met zijn medewerkers, waaronder zijn vrouw Sybil, tal van onderzoeken gedaan om de door hen onderscheiden superfactoren E, N en P te meten met behulp van vragenlijsten. In de nieuwste daarvan, de EPQ (Eysenck Personality Questionnaire) worden vier scores berekend: voor Extraversie (E), Neuroticisme (N), Psychoticisme (P) en een zogenaamde 'Lie-scale' (L), oorspronkelijk bedoeld om de oprechtheid van de respondent te meten.

Voor het dagelijks taalgebruik verkiezen de

* Dit artikel werd voorbereid tijdens een verblijf op het NIAS te Wassenaar.

Eysencks te spreken van Emotionaliteit of Emotionele stabiliteit voor N, van 'Tough-mindedness' voor P en van Sociale wenselijkheid of Conformisme voor L (Eysenck & Eysenck, 1980). De eerste drie factoren, E, N en P, bleken in tal van onderzoeken, zowel bij volwassenen als bij kinderen, onderling zo weinig samen te hangen dat ze als aparte factoren gezien kunnen worden. De overeenkomst tussen deze drie factoren en drie van de vijf factoren uit de Big Five, Extraversie, Emotionele (In)stabiliteit en (Dis)agreeableness wordt telkens weer empirisch aangetoond (o.a. McCrae & Costa, 1985; Goldberg & Rosolack, 1991).

Deze korte excursie naar het werk van de Eysencks was nodig alvorens de Big Five te bespreken. De Eysenck factoren zijn erg bekend en iedereen die van de Big Five hoort wil meestal eerst weten hoe die zich tot de Eysenck factoren verhouden. Het werk van de Eysencks blijft hier verder onbesproken. Elders heb ik uiteengezet (Kohnstamm, 1991) hoe het te verklaren is dat de Eysencks de factor Conscientiousness nooit hebben kunnen vinden.

In Tabel 1 staat een overzicht van de namen die in de loop der tijd door Big Five onderzoekers aan de vijf factoren gegeven zijn.

De eerste die de vijf factoren op het spoor kwam was Fiske (1949) ofschoon de inhoud van zijn factoren nog wel belangrijk verschilde van de latere Big Five. Sinds het midden van de jaren vijftig hebben ook Nederlandse psychologie-studenten die als inleidend boek Hilgards *Introduction to Psychology* moesten bestuderen kennis kunnen nemen van Fiske's onderzoek, zonder dat hieraan veel belang geschonken werd. Voor een deel zal dit gekomen zijn door het betrekkelijk kleine aantal proefpersonen (128) in een steekproef van uitsluitend mannelijke psychologie-studenten.

De identiteit van de latere Big Five werd voor het eerst onthuld door Tupes en Christal (1961) in een rapport van de Amerikaanse luchtmacht en door Norman (1963) in een artikel met de achteraf gezien veelzeggende titel "Toward an adequate taxonomy of personality attributes". Beide onderzoeken vertrokken evenwel van een door Cattell (1947) samengestelde zeer beperkte reeks van nog geen 40 persoonlijkheidsvariabelen, die hij naar eigen inzicht had geselecteerd uit de bekende lijst van 18000 persoonsbeschrijvende kenmerken van Allport en Odbert (1936) en waarin hijzelf de zestien persoonlijkheidsfactoren onderscheidde die

Tabel 1
De Big Five en hun naamgeving of interpretatie, vanaf Fiske tot 1989

	I	II	III	IV	V
<i>Auteurs</i>					
Fiske (1949)	Confident Self-Expression	Social Adaptability	Conformity	Emotional Control	Inquiring Intellect
Tupes & Christal (1961)	Surgency	Agreeableness	Dependability	Emotional Stability	Culture
Norman (1963)	Surgency	Agreeableness	Conscientiousness	Emotional Stability	Culture
Borgatta (1964)	Assertiveness	Likeability	Task Interest	Emotionality	Intelligence
Digman & Takemoto-Chock (1981)	Introversion-Extraversion	Friendly Compliance versus Hostile Non-Compliance	Will to Achieve	Anxiety	Intellect
McCrae & Costa (1985)	Extraversie	Agreeableness	Conscientiousness	Neuroticism	Openness to Experience
Hogan (1986)	Ambition & Sociability	Likeability	Prudence vs. Impulsivity	Adjustment	Intellectance
Peabody & Goldberg (1989)	Power	Love	Work	Affect	Intellect

bekend geworden zijn als de 16 PF. Mede door deze niet erg overtuigende basis in de itemselectie van Cattell duurde het daarna nog meer dan 20 jaar voordat het grote belang van deze ontdekking door voldoende psychologen werd ingezien en de erkenning van de status van een wet geleidelijk groeide. Zo werden bijvoorbeeld in bovengenoemd inleidend psychologieboek van Hilgard (later Hilgard, Atkinson & Atkinson) sinds 1975 de vijf factoren die Norman in 1963 publiceerde wel reeds vermeld, maar zonder veel nadruk als één van de onderzoeken naar de basistrekken van de persoonlijkheid. Aanvankelijk sprak men van de Norman Five, nu van de Big Five of van het Five Factor Model (FFM). Voor het Nederlands lijkt ons dit ook een goede aanduiding: het vijf-factoren-model.

Het grootste deel van het onderzoek naar de Big Five is in de Verenigde Staten gedaan (zie bijvoorbeeld Digman, 1989, en een zeer degelijke historische analyse van John, Angleitner & Ostendorf, 1988). Maar ook vanuit Duitsland en Nederland is belangrijk bijgedragen aan de doorbraak; replicaties in andere landen en talen vormen immers het sterkste argument voor de wetmatigheid en het cultuuroverstijgend karakter van een gevonden regelsysteem. Over het Duitse onderzoek is recent een dissertatie verschenen (Ostendorf, 1990). Over zowel het Duitse als het Nederlandse onderzoek wordt regelmatig gepubliceerd in het *European Journal of Personality*.

2 Onderzoek in Nederland

2.1 De Universiteit van Groningen

In navolging van de Groningse hoogleraar Kouwer werd door Hofstee en zijn medewerkers een uitgebreid adjectieven onderzoek gestart. Groenier, Hofstee, Kluitner en Lutje Spelberg (1973) factor-analyseerden 260 Nederlandse eigenschapsadjectieven en vonden zes factoren, waarvan vijf sterk leken op de Big Five en de zesde werd gekenmerkt door hoog ladende eigenschappen als weifelend, onzelfstandig en afhankelijk.

In 1978 verscheen het proefschrift van Brokken, met als uitkomst eveneens zes basisfactoren die weliswaar leken op de Big Five, maar er toch ook belangrijk van afweken. De Gro-

ningse groep ontwierp vervolgens de SPEL-I (Hofstee, Brokken & Land, 1981), een vragenlijst voor persoonlijkheids-eigenschappen in zeven factoren die zij benoemden met I Introversie, II Plezierigheid, III Zorgvuldigheid, IV Stabiliteit, V Beschaving, VI Agressie en VII Progressiviteit. De eerste vijf SPEL-I-factoren vertoonden zeer sterke gelijkenis met de Big Five.

Daarna waren het De Raad (1985) en Hofstee die het Groningse onderzoek voortzetten en uitbreidden naar zelfstandige naamwoorden (b.v. *etter*, *feestnummer*) en werkwoorden (b.v. *aarzelt*, *domineert*), waarmee individuele persoonlijkheidsverschillen tussen mensen kunnen worden aangeduid (De Raad, Mulder, Kloosterman & Hofstee, 1988; Hofstee, 1990; De Raad & Hoskins, 1990).

Op dit moment werken Hofstee en De Raad aan een ambitieus systeem waarin tal van eigenschapstermen op empirische gronden worden herleid tot combinaties van telkens twee dimensies van de Big Five, zoals dat eerder werd gedaan in de zogenaamde circumplexe persoonlijkheidsmodellen zoals het model van Schaefer voor sociaal en emotioneel gedrag (Schaefer, 1959), dat van Becker en Krug (1964) en dat van Wiggins (1979, 1982) en Trapnell en Wiggins (1990).

De Groningers (Hofstee, 1990; Hofstee & De Raad 1991) streven nu naar een integratie van de Big Five met deze circumplexe persoonlijkheidsmodellen. Op grond van hun nieuwere analyses blijkt bijvoorbeeld de betekenis van 'consciëntieus', in de Nederlandse taal, als mengsel van de factoren III en II beoordeeld te worden (in die gewichtsvolgorde) en dus als label minder geschikt te zijn voor een 'zuivere' aanduiding van factor III, die in de Engelstalige literatuur immers wordt aangeduid met *Conscientiousness*. Daarom verkiezen zij voor het Nederlands het label *Zorgvuldigheid*, dat wél alleen op factor III laadt, en dat ook de naam is die voor deze factor destijds in het SPEL-onderzoek gekozen werd.

2.2 De Universiteit van Amsterdam

Onder de indruk van de resultaten van Tupes en Christal (1961), verkregen met een heranalyse van gegevens van Cattell, en bekend met het werk van Norman, besloten Elshout en Sterken (Sterken, 1969) een Nederlandse persoonlijk-

heidsvragenlijst te ontwikkelen op basis van de oorspronkelijke verzameling bipolaire schalen van Cattell. Sinds het einde van de jaren zestig is deze 5 PFT (test voor vijf persoonlijkheidsfactoren) ieder jaar, en tot op heden, aan alle 1e jaars psychologiestudenten van de U.v.A. afgenomen. Na jaren analyseren en bijschaven werd de zesde versie in 1975 als 5 PFT gepubliceerd (Elshout & Akkerman, 1975).

In de 5 PFT heten de vijf factoren extraversie, vriendelijkheid, gewetensvolheid, neuroticiteit en ontwikkeling. In elke factor worden een aantal deelclusters onderscheiden (zie Tabel 2).

3 Zijn die vijf superdimensies van persoonlijkheidsverschillen alleen van toepassing op woorden uit een woordenboek?

Over persoonlijkheidsverschillen communiceren mensen in de taal die zij spreken. Uitgaande van de hypothese dat al datgene wat mensen de moeite waard vinden om over zichzelf of anderen op te merken zijn neerslag heeft gevonden in de taal, verkoos Allport destijds te vertrekken van alle persoonlijkheidsbeschrijvende adjectieven in de grote Amerikaanse woordenboeken. Volgens dezelfde redenering werd

door de Groningers de Van Dale als uitgangspunt genomen. Uit de aanvankelijke 8690 geselecteerde adjectieven werden eerst alle adjectieven geschrapt die niet echt persoonlijkheidsbeschrijvend waren (zoals bewusteloos, doodmager, vijftienjarig, ziekig etc.), zodat uiteindelijk met 1203 termen verder werd gewerkt.

Wie zich afvraagt of aan zo een veelheid van onderscheidingen een structuur van een kleiner aantal basiscategorieën ten grondslag ligt kan op verschillende manieren gaan reduceren. Bij het reductieproces van persoonlijkheidstermen worden twee hoofdmethoden onderscheiden: een interne en een externe. Bij interne reductie vraagt men aan beoordelaars die die taal goed spreken om termen bij elkaar te zoeken die verwante eigenschappen aanduiden. Als criterium kan dan bijvoorbeeld gelden dat alleen als tenminste 90% van een groep beoordelaars vindt dat twee of meer eigenschapstermen verwante betekenissen hebben dit als feit wordt aangenomen. Bij externe reductie vraagt men beoordelaars niet om termen op hun betekenis te groeperen, maar om hen goed bekende personen (zichzelf, hun partners, kinderen of beste vrienden) op eigenschapstermen te schalen. Bijvoorbeeld: Hoe warm vindt u uzelf?, of Hoe creatief vindt u uw partner?; meestal met behulp van 5- of 7-punts-schaaltjes.

Als de groep beoordelaars groot genoeg is kunnen betrouwbare correlaties tussen alle voorgelegde termen worden berekend en daarop is dan een of andere vorm van factoranalyse toe te

Tabel 2

Kerngegevens over de Vijf Persoonlijkheids Factoren Test van Elshout en Akkerman (1975)

Correlaties tussen de ruwe factorscores (tussen haakjes Cronbachs alfa voor interne consistentie)

			1	2	3	4	5
I	Extraversie, 15 items	(.85)	1.00				
II	Vriendelijkheid, 12 items	(.77)	.34	1.00			
III	Gewetensvolheid, 14 items	(.80)	.04	.15	1.00		
IV	Neuroticiteit, 15 items	(.87)	-.12	-.20	-.16	1.00	
V	Ontwikkeling, 14 items	(.82)	.10	-.09	-.03	-.20	1.00

Deelclusters per factor

I	Spraakzaam en open; veel mensen om zich heen willen hebben; het op de voorgrond treden
II	Vertrouwende instelling; denkt positief over mensen; coöperatief; hartelijk en warm
III	Orde en netheidscluster; verantwoordelijkheidscluster; zich houden aan sociale conventies
IV	Het hebben van sterke emoties; zich ongelukkig voelen
V	Vindingrijk; speels verstand; weetgierig; intelligent; zelfstandig eigen oordeel hebben; ontwikkeld en beschouwend

passen om tot de gezochte reductie in onderliggende factoren te komen.

Men kan dit doen met enkelvoudige adjectieven, zoals meestal in het persoonlijkheidsstaalonderzoek gedaan is, maar men kan de beoordelaars natuurlijk ook zinnnetjes voorleggen waarin een persoonskenmerk door een situatie wordt aangeduid of in de voorstelling van de beoordelaar wordt opgeroepen. Nu wordt dit laatste ook gedaan bij allerlei persoonlijkheidsvragenlijsten zoals bijvoorbeeld de 5 PFT (zie boven) of de SchoolGedragsBeoordelingsLijst (SCHOBL-R) van Zaal c.s. (Bleichrodt, Resing & Zaal, 1991). Eén van de schaaltes in de SCHOBL luidt bijvoorbeeld: "Hij wil altijd de baas spelen" tegenover "Doet altijd wat de anderen zeggen". In het (externe) persoonlijkheidsstaalonderzoek zou dit item kortweg 'bazig' respectievelijk "gedwee" kunnen luiden. Principieel maakt dit natuurlijk weinig uit. In het eerste geval gebruikt men alleen meer woorden, kan men enerzijds concreter zijn door een context aan te geven en is men anderzijds niet zeker op welke woorden uit de zinnnetjes de beoordelaars feitelijk reageren. Derhalve is het voor de psychologie irrelevant of men een persoon 'schaalt' op eigenschapstermen weergegeven met afzonderlijke woorden (meest adjectieven) dan wel met zinnnetjes die (stabiele) persoonskenmerken weergeven. Sterker nog: er is geen psychologisch belangrijk verschil tussen enerzijds het wat academisch lijkende adjectieven-onderzoek van de persoonlijkheidsstaal-onderzoekers en anderzijds de alledaagse uitspraken die wij bijvoorbeeld in conversaties of aanbevelingsbrieven doen over persoonskenmerken van onszelf of anderen.

Er is wél een belangrijk verschil in bandbreedte en selectiviteit. De persoonlijkheidsstaal-onderzoekers nemen alle 'persoonlijkheidswoorden' van een taal tot uitgangspunt, al kunnen zij na onderzoek op synonimiteit etc. tot reducties komen. Maar hun streven is erop gericht zoveel mogelijk onderscheiden kenmerken in hun onderzoek mee te nemen, zodat het classificatie-systeem dat zij zoeken te ontwerpen zoveel mogelijk uitputtend zal zijn. Alle mogelijke kenmerken mogen daarbij meedoen en krijgen tenminste de kans een spilfunctie te vervullen (men spreekt van 'markeer-variabelen') in een factor die zoveel

mogelijk 'van de variantie bindt', zoals het zo beeldend heet.

In het persoonlijkheidsonderzoek met behulp van vragenlijsten is het uitgangsdomein waaruit de items gekozen worden meestal veel smaller, beperkt door de visie waarop men zich baseert of het doel waarvoor men de vragenlijst ontwerpt. Factor V bijvoorbeeld kan met een vragenlijst als de SCHOBL-R nooit gevonden worden. Immers, in vragenlijsten voor sociaal en emotioneel gedrag of voor gedragsproblemen, worden vrijwel nooit items betreffende de intelligentie of de creativiteit opgenomen. Daarvoor zijn de intelligentietests beschikbaar.

De vraag in het kopje van deze paragraaf gesteld, kan nu als volgt beantwoord worden: Het adjectievenonderzoek dat de Big Five heeft opgeleverd is qua aard niet principieel verschillend van alle verbale, schriftelijke en mondelinge methoden waarmee mensen iets opmerken over persoonlijkheidskenmerken van zichzelf of anderen. Het is hoogstens vollediger, en representatiever voor alle mogelijke kenmerken die aan mensen kunnen worden onderscheiden.

Vandaar dat de vraag gesteld mag worden in hoeverre de Big Five ook tevoorschijn kunnen komen in factoranalytische studies op items uit vragenlijsten als de SCHOBL-R of de GGBS van Kalverboer (Kohnstamm, 1992).

4 De Big Five bij schoolkinderen

Er is nog maar heel weinig onderzoek gedaan naar de vraag vanaf welke leeftijd de vijf-factoren-structuur zichtbaar wordt in gedragsbeoordelingen van kinderen. Evenals in het onderzoek bij volwassenen moet voor het vinden van die structuur aan tenminste twee voorwaarden voldaan zijn:

- 1 Een beoordeling op het totale scala aan mogelijke persoonlijkheidsverschillen, zodat de vijf factoren tenminste de kans krijgen zich te manifesteren.
- 2 Een voldoende grote proefgroep.

Ofschoon Cattell (Cattell & Coan, 1957) ook in dit opzicht pionierswerk deed, was Digman met zijn medewerkers van de Universiteit van Hawaï de eerste die zich op de vijf factoren van

Tupes en Christal uit 1961 richtte. Na een aantal kleinere onderzoeken bij jonge schoolkinderen (o.a. Digman, 1963) deden Digman en Inouye (1986) een onderzoek bij 499 'sixth-grade' schoolkinderen, voornamelijk van 'Oriental and Hawaiian or part-Hawaiian ancestry'. Zij lieten deze schoolkinderen door hun leerkrachten beoordelen. Er werd daarbij gebruik gemaakt van 43 kaartjes met adjectieven, zoals nieuwsgierig, jaloers, angstig die van definities in gedragstermen waren voorzien. Op het kaartje *Considerate* stond bijvoorbeeld vermeld: "Thoughtful of others; sensitive to others' feelings; cannot do things which hurt others' feelings; sympathetic where others are in trouble and tries to help". De leerkrachten moesten telkens per adjectief alle kinderen uit hun klas ordenen van hoog naar laag (of sterk naar zwak) zoals bij een Q-sort. Iedere leerkracht kreeg de 43 adjectieven in een andere volgorde voorgelegd. Bij factoranalyse (PCA met varimax) van deze gegevens resulteerden 5 factoren met eigenwaarden van resp. 13,30; 9,05; 2,02; 1,62 en 1,30.

De auteurs kozen als factor-namen: Introversion-Extraversion, Friendly Compliance versus Hostile Noncompliance, Will (naar Webb, 1915), Anxiety en Intellect. Het is niet moeilijk in deze namen de Big Five te herkennen. De auteurs uitten bezwaar tegen de naam Conscientiousness voor de derde factor omdat de schaal 'conscientious' ongeveer even sterk laadde op factor II als op factor III. Zoals hierboven reeds opgemerkt hebben ook Hofstee en De Raad bezwaar tegen deze naam en verkiezen zij als naam 'zorgvuldigheid'.

Behalve door Digman is er bij schoolkinderen nog maar heel weinig onderzoek gedaan vanuit het vijf-factoren-model. In Vlaanderen is Mervielde (ter perse) daarmee begonnen. In Nederland maken we er met de hierna volgende artikelen een begin mee.

5 Waarom telkens deze vijf?

Tot nog toe zijn deze vijf factoren telkens weer gevonden in onderzoeken bij volwassenen in de Verenigde Staten, Duitsland, Nederland en Vlaanderen. Er zijn ook al enkele onderzoeken gedaan in niet-Westerse landen (o.a. Bond, Nakazato & Shiraiishi, 1975; Bond,

1979; Church & Katigbak, 1989) maar ik vind het nog te vroeg om uit de resultaten daarvan te concluderen dat het vijf-factoren-model wereldwijde geldigheid heeft.

De kracht waarmee deze vijf factoren uit de onderzoeken bij volwassenen naar voren komen, in verschillende (Westerse) landen, doet de vraag rijzen naar de oorzaak van dit verschijnsel. De differentiaties in onze woordenschat waarmee we persoonsverschillen kunnen aanduiden zijn niet zomaar toevallig ontstaan, maar een resultante van eeuwen en eeuwen menselijke communicatie, van natuur en cultuur, waarin men kennelijk onbewust heeft ervaren dat het loont zichzelf en elkaar volgens deze vijf criteria in de peiling te houden. Mijn collega Van Lieshout maakte onlangs een aardige vergelijking met de zintuigen. De grote vijf zouden vijf zintuigen zijn waarmee wij persoonlijkheidsverschillen waarnemen.

De aanhangers van het vijf-factoren-model verweren zich tegen de kritiek dat het hier slechts zou gaan om factoren die alleen in de taal bestaan, dat wil zeggen in het domein van persoonlijkheidsbeschrijvende termen. Over persoonlijkheidsverschillen kunnen wij eigenlijk alleen in taal communiceren. Wij merken die verschillen op aan het gedrag van onszelf en onze medemensen. Maar als wij onszelf die verschillen bewust willen maken en er met onszelf of anderen over willen spreken hebben we woorden nodig. Alléén via grote aantallen persoonsbeoordelingen blijken die woorden zich dan in de vijf groepen te ordenen. Anders gezegd: het kan zijn dat we hier met een in de cultuur aanwezig collectief cognitief schema te maken hebben (Smith & Kihlstrom, 1987). Dit betekent niet dat *alle* individuen volgens dit schema hoeven te denken. De factoren zijn immers het resultaat van analyses van beoordelingen van grote groepen mensen en het is zeer goed mogelijk dat er nogal wat mensen zijn die volgens *andere* dimensies persoonsbeoordelingen maken. In dit opzicht gaat de vergelijking met onze zintuigen niet op, al is het wel zo dat mensen en culturen erg verschillen kunnen in de mate waarin zij van bepaalde zintuigen gebruik maken. De opvatting dat het hier om collectieve cognitieve schema's voor de persoonsbeoordeling gaat wordt bevestigd door onderzoek waarbij mensen gevraagd werd personen die zij helemaal niet kenden te beoorde-

len op een groot aantal eigenschapstermen. Ook bij een heel summier persoonssignalement van de te beoordelen personen bleken groepen van beoordelaars de vijf factoren te produceren.

Toch is het nu ook weer niet zo dat alle kenmerken die zich in woorden aan personen laten onderscheiden onder een van de vijf factoren zijn te brengen. Ten eerste zijn er veel kenmerken die een band blijken te hebben met twee of meer factoren tegelijk. Zij hangen als het ware tussen de vijf in. Hofstee en De Raad (1991) hebben speciaal met het oog hierop hun circumplex model ontwikkeld. Ten tweede zijn er ook belangrijke onderscheidingen, zoals bijvoorbeeld mooi-lelijk, die zich onder geen van de vijf laten vangen. Het vijf-factoren-model mag dan wel een heel belangrijk ordeningsprincipe zijn, het is zeker niet alles-omvattend. Dat geldt zeker ook voor de structuur van persoonsverschillen van kinderen en hun beoordeling. Mijn eigen werk zal er de komende tijd juist op gericht zijn om die belangrijke persoonskenmerken van kinderen te leren kennen die helemaal niet of maar heel gedeeltelijk in het vijf-factoren-model zijn onder te brengen. Het is aan te nemen dat dit bij jonge kinderen méér het geval zal zijn dan bij adolescenten. De laatste gedragen zich immers al meer als volwassenen en hun onderlinge persoonsverschillen worden meer vanuit een volwassen kader waargenomen en beoordeeld.

Literatuur

- Allport, G. W., & Odbert, H. S. (1936). Trait-names: A Psycholexical study. *Psychological Monographs*, 47(1) (whole no. 211).
- Becker, W. C., & Krug, R. S. (1964). A circumplex model for social behavior in children. *Child Development*, 35, 371-396.
- Bleichrodt, N., Resing, W., & Zaal, J. (1991). *De SCHOBL-R*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Bond, M. H. (1979). Dimensions used in perceiving peers: Crosscultural comparisons of Hong Kong, Japanese, American and Filipino university students. *International Journal of Psychology*, 14, 47-56.
- Bond, M. H., Nakazato, H., & Shiraishi, D. (1975). Universality and distinctiveness in dimensions of Japanese person perception. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, Vol. 6, no. 3.
- Borgatta, E. F. (1964). The Structure of personality characteristics. *Behavioral Science*, 9, 8-17.
- Brokken, F. B. (1978). *The language of personality*. Dissertatie, Rijksuniversiteit, Groningen.
- Cattell, R. B. (1947). Confirmation and clarification of primary personality factors. *Psychometrika*, 12, 197-220.
- Cattell, R. B., & Coan, R. A. (1957). Child personality structure as revealed in teachers' ratings. *Journal of Clinical Psychology*, 13, 315-327.
- Church, A. T., & Katigbak, M. S. (1989). Internal, external, and self-report structure of personality in a non-Western culture: An investigation of cross-language and cross-cultural generalizability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(5), 857-872.
- Digman, J. M. (1963). Principal dimensions of child personality as inferred from teachers' judgments. *Child Development*, 34, 43-60.
- Digman, J. M. (1989). Five robust trait dimensions: Development, stability, and utility. *Journal of Personality*, 57(2), 195-214.
- Digman, J. M., & Inouye, J. (1986). Further specification of the five robust factors of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 116-123.
- Digman, J. M., & Takemoto-Chock, N. K. (1981). Factors in the natural language of personality: Reanalysis and comparison of six major studies. *Multivariate Research*, 16, 149-170.
- Elshout, J. J., & Akkerman, A. E. (1975). *Vijf Persoonlijkheids Factoren Test, 5 PFT*. Nijmegen: Berkhout.
- Eysenck, H. J. (1991, July). On the way to a paradigm? Abstract of paper for the 5th International Congress of the International Society for the Study of Individual Differences, Oxford.
- Eysenck, S. B. G., & Eysenck, H. J. (1980). Impulsiveness and venturesomeness in children. *Personality and Individual Differences*, 1, 73-78.
- Fiske, D. W. (1949). Consistency of the factorial structures of personality ratings from different sources. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 44, 329-344.

- Goldberg, L. R., & Rosolack, T. K. (1991, June). *Comparing the Big-Five Factor structure with its competitors: I Eysenck's P-E-N Model*. Proceedings of the International Conference on the Structure of Temperament and Personality from Infancy to Adulthood. Wassenaar.
- Groenier, K. H., Hofstee, W. K. B., Kluiters, H., & Lutje Spelberg, H. C. (1973). Factoren in een eigenschappenlijst. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 28, 249-257.
- Hofstee, W. K. B. (1990). The use of everyday personality language for scientific purposes. *European Journal of Personality*, 2, 171-203.
- Hofstee, W. K. B., & Raad, B. de (1991). Persoonlijkheidsstructuur: De AB5C Taxonomie van Nederlandse Eigenschapstermen. *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 46, 262-274.
- Hofstee, W. K. B., Brokken, F. B., & Land, H. (1981). Constructie van een standaard-persoonlijkheidseigenschappenlijst (SPEL). *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 36, 443-452.
- Hogan, R. (1986). *Hogan Personality Inventory Manual*. Minneapolis, MN: National Computer Systems.
- John, O. P., Angleitner, A., & Ostendorf, F. (1988). The lexical approach to personality: a historical review of trait taxonomic research. *European Journal of Personality*, 2, 171-203.
- Kohnstamm, G. A. (1989). Historical and international perspectives. In G. A. Kohnstamm, J. E. Bates & M. K. Rothbart (Eds.), *Temperament in childhood*. Chichester: Wiley.
- Kohnstamm, G. A. (1991, July). *The roots of the Big Five: The case of conscientiousness*. Paper presented at the 5th International Congress of the International Society for the Study of Individual Differences, Oxford.
- Kohnstamm, G. A. (1992). Factoren in gedragsbeoordelingen van leerlingen. *Pedagogische Studiën*, 69, 12-22.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1985). Updating Norman's adequate taxonomy: Intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 710-721.
- Mervielde, I. (ter perse). *The Big Five in Belgian teachers' constructs and ratings of 4-12 years old children*.
- Norman, W. T. (1963). Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 66, 574-583.
- Ostendorf, F. (1990). *Sprache und Persönlichkeitsstruktur*. Regensburg: Roderer-Verlag.
- Peabody, D., & Goldberg, L. R. (1989). Some determinants of factor structures from personality-trait descriptions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 552-567.
- Raad, B. de (1985). *Person-talk in everyday life: Pragmatics of utterances about personality*. Dissertatie, Rijksuniversiteit, Groningen.
- Raad, B. de, & Hoskins, M. (1990). Personality descriptive nouns. *European Journal of Personality*, 4, 131-146.
- Raad, B. de, Mulder, E., Kloosterman, K., & Hofstee, W. K. B. (1988). Personality-descriptive verbs. *European Journal of Personality*, 2, 81-98.
- Schaefer, E. S. (1959). A circumplex model for maternal behavior. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 59, 226-235.
- Smith, S. S., & Kihlstrom, J. F. (1987). When is a schema not a schema? The "Big Five" traits as cognitive structures. *Social Cognition*, 5, 26-57.
- Sterken, K. (1969). *Het verband tussen enige persoonlijkheidsfactoren en de houding ten opzichte van homosexualiteit*. Doctoraal-werkstuk aan de Universiteit van Amsterdam.
- Trapnell, P. D., & Wiggins, J. S. (1990). Extension of the interpersonal adjective scales to include Big Five dimensions of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 781-790.
- Tupes, E. C., & Christal, R. C. (1961). *Recurrent personality factors based on trait ratings*. Lackland Air Force Base, Texas. Personal Laboratory, A. S. D.
- Webb, E. (1915). Character and intelligence. *British Journal of Psychology, Monograph Series*, 1(3).
- Wiggins, J. S. (1982). Circumplex models of interpersonal behavior in clinical psychology. In P. S. Kendall & J. N. Butcher (Eds.), *Handbook of Research Methods in Clinical Psychology*. New York: Wiley.
- Wiggins, J. S. (1979). A psychological taxonomy of trait-descriptive terms: The interpersonal domain. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 395-412.

Auteur

G. A. Kohnstamm (1937) is hoogleraar Ontwikkelingspsychologie aan de Rijksuniversiteit Leiden.

Adres: Vakgroep Ontwikkelings- en Onderwijspsychologie, Rijksuniversiteit Leiden, Postbus 9555, 2300 RB Leiden.

Abstract

Development in personality psychology: Growing support for the Five Factor Model

G. A. Kohnstamm. *Pedagogische Studiën*, 1992, 69, 3-11.

An introduction is given to the history of the development of the Five Factor Model in (adult) personality psychology. This model consists of five superdimensions which seem to structure personality language, i.e. the words which we use to describe the personalities of ourselves or others. This five-dimensional structure has been discovered 30 years ago in the U.S. and has since been replicated many times. Independent studies in Germany and Holland have now revealed close replications of the model in German and Dutch personality language. The article serves as an introduction to the question posed in the following articles of this issue: Does the structure underlying personality descriptions of children resemble the Big Five-structure? What are the similarities and differences when parents judge their children's personalities or when teachers judge their pupils?